

RƏCƏBOVA ELNURƏ QASIM QIZI
OdlarYurdu Universiteti, Koroğlu Rəhimov küçəsi
odlaryurdu.magistratura@mail.ru

XARİCİ DİLİN TƏDRİSİ ZAMANI LEKSİK VƏRDİŞLƏRİN YOLLARININ TƏHLİLİ

Xülasə:

Leksik yanaşmanın inkişafı dil tədrisində yeni yanaşmanın bir hissəsidir və məqsədi “şagirdlərin dili anlamağa və öyrənməyə meyl etməsindən istifadə edən” tədris üsullarını inkişaf etdirməkdir.

Lewisin paradigmasına görə, dilin mənimsənilməsi ilk növbədə qrammatik qaydaların və strukturların mənimsənilməsindən asılı deyil. Əksinə o, gündəlik dil istifadəsində təkrarlanan leksik vahidlər, “parçalar” adlanan sabit söz seqmentləri ətrafında cəmlənir. Tədqiqatların böyük qismi müəllimləri tələbələrin ixtiyari yaddaş resurslarına fəal cəlb etmək məqsədi daşıyır və bu da həmin resursların mənimsənilməsi üçün məsuliyyət daşması deməkdir. Qeyd etmək vacibdir ki, təlimin yeni komponentlərinin tətbiqi təkcə təlimin məzmununun aydınlaşdırılması deyil, həm də xarici dilin tədrisi prosesinin səmərəliliyi üçün əsas olan adekvat təlim bazalarının axtarışı və inkişafı deməkdir. Didaktik vasitələr təhsil işinin nəticələrinə həlledici təsir göstərməyə də, biliyin mənimsənilməsini asanlaşdırır. Sadəcə düzgün seçilməli və müəllimin istifadə etdiyi metodlara, həmçinin təlimin təşkilati formalarına məharətlə daxil edilməlidir. O, tədris metodlarından istifadəni zənginləşdirə və onların səmərəliliyinin artmasına kömək edə bilər.

Yeni sözlərin kontekstdə və ayrı-ayrılıqda işləməsi müstəsna hal deyil. Yeni lüğətə giriş müəllimin xarici dildə səslənən nitqinə, eləcə də müxtəlif vizual dəstəklərə əsaslanmalıdır. Leksik bacarıqların formalaşması üçün hazırlıq və nitq məşqləri tətbiq olunmalı, sonradan ünsiyyət və rollu oyunlarda əlavə edilməlidir, nəticədə tələbələrin dinləmə və oxumaq kimi bacarıqlarını inkişaf etdirmək lazımdır. Leksik bacarıqların inkişafı üçün məşqlər şagirdlərin zehni fəaliyyətini aktivləşdirir və kommunikativ tapşırıqları yerinə yetirərkən leksik səhvlərin sayını azaltmaq məqsədi daşıyır.

Açar sözlər: Leksik yanaşma, kontekstual uyğunluq, kommunikativ effektivlik

PATH ANALYSIS OF LEXICAL HABITS DURING FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract:

The development of the lexical approach is part of a new approach to language teaching that aims to develop teaching methods that "take advantage of students' propensity to understand and learn language."

According to Lewis's paradigm, language acquisition does not depend primarily on the acquisition of grammatical rules and structures. Rather, it is centered around fixed word segments called "chunks," lexical units that recur in everyday language use. Much of the research aims to actively involve teachers in students' voluntary memory resources, which means taking responsibility for their acquisition. It is important to note that the introduction of new components of training means not only the clarification of the training content, but also the search and development of adequate training bases, which are the basis for the efficiency of the foreign language teaching process. Although didactic tools do not have a decisive effect on the results of educational work, they facilitate the assimilation of knowledge. It just needs to be chosen correctly and skillfully included in the methods used by the teacher, as well as in the organizational forms of training. It can enrich the use of teaching methods and help increase their efficiency.

It is not exceptional that new words work in context and separately. Introduction to new vocabulary should be based on the teacher's speech in the foreign language, as well as various visual supports. For the formation of lexical skills, preparatory and speaking exercises should be applied, and then communication and role-playing games should be added, resulting in the development of students' listening and reading skills. Exercises for the development of lexical skills activate the mental activity of students and aim to reduce the number of lexical errors when performing communicative tasks.

Keywords: Lexical approach, contextual relevance, communicative effectiveness

Раджабова Эльнура Гасым

**ПУТЕВЫЙ АНАЛИЗ ЛЕКСИЧЕСКИХ ПРИВЫЧОК ПРИ
ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ**

Резюме:

Развитие лексического подхода является частью нового подхода к преподаванию языка, целью которого является разработка методов обучения, которые «используют склонность учащихся понимать и изучать язык».

Согласно парадигме Льюиса, овладение языком не зависит в первую очередь от усвоения грамматических правил и структур. Скорее, оно сосредоточено вокруг фиксированных сегментов слов, называемых «кусками», лексических единиц, которые повторяются в повседневном использовании языка. Большая часть исследований направлена на активное вовлечение учителей в ресурсы произвольной памяти учащихся, что означает принятие на себя ответственности за их приобретение. Важно отметить, что внедрение новых компонентов обучения означает не только уточнение содержания обучения, но и поиск и развитие адекватных баз обучения, которые являются основой эффективности процесса обучения иностранному языку. Дидактические средства хотя и не оказывают решающего влияния на

результаты учебной работы, но способствуют усвоению знаний. Его просто нужно правильно выбрать и умело включить в методы, используемые учителем, а также в организационные формы обучения. Это может обогатить использование методов обучения и помочь повысить их эффективность.

Нередко новые слова работают в контексте и отдельно. Введение в новую лексику должно осуществляться на основе речи преподавателя на иностранном языке, а также различных наглядных опор. Для формирования лексических навыков следует применять подготовительные и разговорные упражнения, а затем добавлять коммуникативные и ролевые игры, в результате чего у учащихся должны развиваться такие навыки, как аудирование и чтение. Упражнения по развитию лексических навыков активизируют мыслительную деятельность учащихся и направлены на уменьшение количества лексических ошибок при выполнении коммуникативных задач.

Ключевые слова: Лексический подход, контекстуальная релевантность, коммуникативная эффективность.

Danışanlar tərəfindən kontekstual uyğunluğu və kommunikativ effektivliyi ilə seçilən bu parçalar dil öyrənilməsində mühüm rol oynayır. Tələbənin nöqteyi-nəzərindən bu hissələr əsasən pragmatik dəyərə malikdir, yəni kontekstə uyğunluğuna, müəyyən kommunikativ məqsədə nail olmaq qabiliyyətinə görə danışan tərəfindən seçilir.

Həm birinci, həm də ikinci dilin mənimsənilməsi tədqiqatlarında leksik vahidlərin rolu vurğulanmışdır. Bunlara “xolofrazlar” (Corder 1973), “prefabrik nümunələr” (Hakuta 1974), “qambitlər” (Keller 1979), “nitq düsturları” (Peters 1983) və “leksikləşdirilmiş köklər” daxil olmaqla bir çox fərqli etiketlərə istinad edilmişdir. (Pawley və Syder 1983). Dilin öyrənilməsinə bir neçə yanaşma təklif edilmişdir ki, onlar öyrənmə və tədrisdə lüğət və leksik vahidləri mərkəzi hesab edirlər.

Lewisə görə “Dil, birləşdirildikdə davamlı ardıcıl mətn yaradan parçalardan ibarətdir” (Lewis, 1997: 7). Daha sadə desək, parçalar adətən bir yerdə qruplaşdırılan söz qruplarıdır. Parçalardan bəzi nümunələr olaraq bunları göstərmək olar:

- nəzakət ifadələri (salamlar, salamlama cümlələri) kimi ifadələr təyin edin
- birləşmələr (isim + sifət, qoşa isim, fel + zərf və s.)
- fraza tipli fe'llər
- ifadələr

Onların dil öyrənmə prosesində əhəmiyyətinə nəzər salaq. Bəzi müəlliflərə görə “dinləyici və ya oxucu onlara mənanı proqnozlaşdırmağa və buna görə də real vaxt rejimində dili emal etməyə kömək etmək üçün hissələr haqqında biliklərindən istifadə edir”(British Council).

Leksik yanaşma qrammatika/leksika dixotomiyasını aradan qaldırır və bunun əvəzinə linqvistik rəvanlığı müxtəlif vəziyyətlərə asanlıqla və tez bir zamanda uyğun ifadələr vermək bacarığı kimi təqdim edir. Biz minlərlə bu ifadələrdən istifadə edərək cümlələr qurur və ünsiyyət qururuq. Deməli, dil tədrisi bu reallığı sinifdə əks etdirməlidir.

1. Leksik yanaşma dilin mənimsənilməsini sürətləndirir.

Parçaları birləşdirmə əslində yaddaşın təkmilləşdirilməsi üsuludur. Tez-tez rast gəlinən sözləri qruplaşdırmaq və onları daha böyük bir bütöv kimi qəbul etmək beynin daha çox məlumatı emal etməsinə imkan verir.

2. Parçaları birləşdirmək tələbələrin çoxlu məlumatı tez bir zamanda əldə etməsinə imkan verir. Tələbələriniz bir cümlədəki hər sözü, hər sözün nə demək olduğunu və hər birinin yanındakı sözlə qrammatik cəhətdən necə əlaqəli olduğunu fərdi şəkildə emal etmək əvəzinə, parçalarla məşğul olurlar. Bir sözlə rəvanlıq yaratmaq əvəzinə, hər dəfə bir cümlə işlətmək imkanı yaranmış olur.

3. Leksik yanaşma ilə tələbələriniz istifadə etmək üçün əlverişli olan ifadələr - yerli danışanların asanlıqla başa düşdüyü və gündəlik söhbətlərdə istifadə oluna bilən əvvəlcədən hazırlanmış ifadələr əldə edir.

4. Ünsiyyət öyrədir.

Leksik yanaşma praktikdir və daha aktualdır. Tələbələriniz danışanların özlərinin belə bilmədiklərini dil haqqında öyrənmək əvəzinə, mənalı sözlərlə ünsiyyət qurmağı öyrənirlər.

5. Tələbələriniz doğma danışanlarla üz-üzə olduqda, onları necə salamlayacağını, onlara necə sual verəcəyini və hekayəni necə danışacağını və ya şəxsi faktları paylaşacağını biləcəklər.

6. Tələbələrə xüsusi materiallara təmin edir.

Həmin materiallar ana dilində danışanların hər gün qarşılaşdıqları dilə təbii məruz qalma deməkdir.

Həmin materiallar ("Otantik material") dil dərsləkləri və ya dil tələbələrə üçün hazırlanmış dərsləklərdən fərqlidir. Məsələn, video dərslərdə müəllimlər sürəti azaldır və sözləri aydın şəkildə tələffüz edirlər ki, tamaşaçılar onu izləyə bilsinlər. Həmçinin hər sözün nə demək olduğunu izah edir və cümlə nümunələri verirlər. Bu hal orijinal materiallara şamil olunmur.

Tələbələrin dilini orijinal materiallarla - real ana dili danışanlar üçün yaradılmış real materiallarla zənginləşdirmək lazımdır.

7. Hər fürsətdə leksik parçaları vurğulanmalıdır.

Başlanğıcda, tələbələriniz cümlələrdə hansı sözlərin qrup şəklində gəldiyini özləri üçün mühakimə etməkdə çətinlik çəkəcəklər. Bunun üçün onları tez-tez vurğulamaq zəruridir.

8. Parçaları hədəf dildən ingilis dilinə (və əksinə) tərcümə edərək tələbələrin nəzərinə çatdırmaq digər bir effektiv üsuldur. İfadələri sinifiniz üçün canlandırmaq üçün tələbələrə onların ekvivalent ifadələrinin ingilis dilində (yaxud hansı dildə tədris etdiyinizdən asılı olmayaraq) nə olduğunu başa salmağa çalışın.

Bu, tələbələrin nəzərini müəyyən bir leksik yığının uyğun olduğu bir çox nümunəyə çəkəcəkdir. İdiomlar bu leksik parçalar üçün əla resursdur.

9. Digər bir metod olaraq, əvvəlki parçaları sonrakı dərslərə də daxil edin.

Yəqin ki, siz artıq tədris texnikası kimi “körpü qurma” ilə tanışsınız: bu, sadəcə olaraq, əvvəllər öyrətdiyiniz köhnə materialı yeni dərslərə daxil etməklə nəzərdən keçirməkdir. Deyək ki, sinif bir neçə gün əvvəl “kündə”, “öndə” və “kənarda” kimi ön söz ifadələrini öyrəndi. Hekayəyə hazırlaşdığınız zaman və ya əyləncəli dil oyunu oynadığınız zaman bu ifadələri fəaliyyətlərə daxil edin ki, tələbələrinizin zəhnində təzə qalsın. Dərslərinizi qurarkən materiallar nəzərdən keçirdiyiniz köhnə ifadələr və təqdim etdiyiniz yeni ifadələrin qarışığından ibarət olmalıdır. Keçmiş dərslərin mövzuları tələbələrə tanış gələcək və onlara baza verəcək, yeniləri isə məlumatı artıracaq və öyrənmə prosesini irəli aparacaq.

10. Dinləmə və oxu fəaliyyətlərinə investisiya qoyun.

Sinifinizin hədəf dildə leksik "parçalar" tapmaq bacarığını təyin etmək istəyirsinizsə, onlara oxumaq və dinləmək üçün mövzular vermək gərəkdir. Həmin mövzular dinlənildikdən mətnin bir nüsxəsini onlara oxumaq üçün verməyiniz məsləhətdir.

Xarici dil dərslərində leksik bacarıqların formalaşdırılması üçün tələbələrin ana dilində danışanların geniş istifadə etdikləri situasiyanı, sosial və kontekstual qaydaları bilmək lazımdır. Şagirdlərə yeni sözləri yadda saxlamağa və nitqlərində düzgün istifadə etməyə imkan vermək üçün bir çox üsullardan istifadə etməliyik. Onlardan, yalnız söz və söz birləşmələrini başqa sözlərlə yazmaq; mətnə yeni söz və ifadələr tapmaq; müxtəlif mövzularda sözləri qruplaşdırmaq; sinonimləri, antonimləri tapmaq; mümkün qədər çox yeni sözdən istifadə edərək öz təkliflərini vermək və s. kimi metodlardan istifadə etmək səmərəliliyi artırır. Eyni zamanda, onların öyrənilməsi zamanı mətnlə iş əsasında hazırlıq məşğələlərinin həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur: diferensiallaşdırma, təkmilləşdirmə, transformasiya və s.

Leksik səriştə çox vaxt ilk sözlərin tələffüzü ilə başlayan və bütün inkişaf mərhələlərində davam edən təbii proses kimi qəbul edilmişdir. Təsadüfi öyrənmə konsepsiyasına görə, məktəbə daxil olmamışdan əvvəl bu səriştə və söz ehtiyatının zənginləşdirilməsi ailə kontekstində dinləmə və danışma situasiyalarının təmin etdiyi təsadüfi imkanlardan ciddi şəkildə asılıdır, sonrakı mərhələlərdə isə tədris üsulları və praktikasına ciddi şəkildə bağlıdır. Bununla belə, bu səriştənin oxumaq və anlama bacarıqlarında fundamental rolunu nəzərə alaraq təhsil tədqiqatları vurğulayır ki, bu səriştənin inkişafı üçün təsadüfi imkanlara etibar etmək məqsədəuyğun deyil. Artıq bir müddətdir ki, tədqiqatlar hətta erkən inkişaf dövrlərində də məqsədəuyğun müdaxilədən istifadə etmək zərurətini vurğulayır, leksik mənimsəmənin koqnitiv proseslərinin vacibliyini göstərir. Onun həyata keçirilməsi Boschi, Aprile və Scibetta-nın “Leksik Təmsiletmənin Çoxölçülü Modeli”nə əsaslanır ki, bu da leksik inkişafda iştirak edən müxtəlif inkişaf proseslərini əks etdirir. Bu modelə görə, leksik inkişaf uşaqlar böyüdükcə müəyyən

qanunauyğunluqları izləyir: ilkin olaraq onlar konkret və səthi aspektlərlə bağlı olan tautologiyalar, qrafonemik məhdudiyyətlər, təsvirin dəyəri, istifadə tezliyi və ardıcıl effektlər kimi daha az mürəkkəb müəyyənədicilərsə əsaslanırlar. Onlar yetkinləşdikcə daha mürəkkəb və böyüklərə xas bacarıqlar meydana çıxır, o cümlədən kateqoriyalara ayırma, funksionallaşdırma, sinonimlər, antonimlər, kontekstdə omonim və polisemlərin mənasını anlamaq bacarığı formalaşmağa başlayır.

Müasir metodologiya lüğətin öyrənilməsi və tələbələrin nitqində aktivləşdirilməsi üçün müxtəlif üsul və üsulları təklif edir. Konkret təlim metodunu seçərkən müəllim bir neçə amili nəzərə almalıdır: şagirdlərin yaşı, onların dil bilikləri, dərsin məqsəd və vəzifələri, həmçinin öyrənilən lüğətin növü. Yuxarı siniflərdə şagirdlərdə lüğətin təşkili və onu yadda saxlamağın ən effektiv üsullarını müstəqil seçmək vərdislərinin formalaşması vacibdir. Şagirdlər həm də öyrəndikləri lüğəti real həyata yaxın situasiyalarda çevik şəkildə tətbiq etməyi bacarmalıdırlar.

Dərsliklərin tematik lüğətində verilmiş ana dilinə tərcümə edilmiş sözlərin uzun siyahılarının əzbərlənməsi və monoton leksik məşqlər nə lüğətin sürətli yadda saxlanmasına, nə də nitqdə istifadəsinə kömək etmir. Məsələn: dialoqu dinləyin və eyni mövzuda eyni tapşırığı etmək; açar sözlərdən istifadə edərək və öz təxminləri ilə təfərrüatları əlavə etməklə dialoqu monoloq şəklində təkrarlamaq; açar sözlər əsasında dialoq qurmaq; nitq bacarıqlarından istifadə edərək monoloqu oxumaq; dialoq qurmaq və s. kimi metodlardan istifadə etmək gərəkdir. Yeni sözlərdən istifadə edərək oxunan hekayənin davamını qurmaq; yeni mətni dinləyərək plan qurmaq; yad bir mətni oxuyarkən suallara cavab vermək; hər yeni sözü müxtəlif vəziyyətlərlə əlaqələndirmək; maraqlı təkliflər və ya yeni sözlərlə situasiyalarla çıxış etmək kimi üsullar daha effektiv yollar hesab olunur. Beləliklə, deyə bilərik ki, xarici dilin tədrisi zamanı qrammatik materialı artıq mənimsəmək üçün yeni leksik mühitdə təqdim etmək, həmçinin kompleks məşqlər, şagirdlərin yeni dildən hərtərəfli istifadə etməsi üçün tədris və yaradıcılıq imkanları daxil etmək vacib şərtidir. Söz ehtiyatını fonetika, qrammatika və lüğət olmadan öyrənmək mümkün deyil.

Tətbiq olunacaq yeni lüğətin təqdim edilməsi və onun tələbələrin nitqində həmin lüğətin aktivləşdirilməsinin alternativ üsul və üsullarını nəzərdən keçirək.

Leksik bacarıqların formalaşdırılması üçün məşqlər sistemimiz lüğətin öyrədilməsi mərhələlərinə uyğun olaraq sistemləşdirilmişdir: giriş, təlim, konsolidasiya.

Yeni lüğətin təqdimatı üçün biz tanış olmayan sözlərin tətbiqini və onların mənasının izahını (semantizasiyasını) nəzərdən keçiririk, çünki bu iki mərhələ ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Təqdimatdan dərhal sonra daxil edilmiş lüğətin ilkin konsolidasiyası üçün bir neçə məşq etmək lazımdır.

Yuxarı siniflərdə lüğətin təqdim edilməsinin ən effektiv üsulu “idarə olunan kəşflər” üsuludur, onun mahiyyəti metodist J. Harmer tərəfindən “İngilis dilinin tədrisi təcrübəsi” dərslərində ətraflı izah edilir. Metodun ideyası sadədir, tələbələrin

özləri və ya müxtəlif növ lüğətlərdən istifadə edənlər yeni sözlərin mənasını və/və ya onlardan istifadə qaydalarını öyrənməlidirlər. Yeni lüğətin təqdim olunacağı konteksti düzgün seçmək vacibdir.

"İdarə olunan kəşflər" metodu əsasında hazırlanmış tapşırıqların nümunələrini nəzərdən keçirək:

Müəllim lövhədə yeni sözlərin siyahısını yazır və mətnə bu sözləri tapmaq və ya kontekstdən asılı olaraq, ya da lüğətdən istifadə etməklə onların mənasını tapmaq tapşırığı verir. Bundan əlavə, onlar yeni lüğətdən düzgün istifadə etmək üçün bəzi məlumatlar tapmalıdırlar. Şagirdlər dərslərdəki mətni oxuyur, lazımi sözləri vurğulayır, mənasını müəyyənləşdirir və bütün lazımi məlumatları qeyd edirlər.

Təqdim olunan lüğətin ilkin konsolidasiyası üçün məşqlər olunarkən, təqdimatdan sonra daxil edilmiş lüğətin ilkin konsolidasiyası üçün bir sıra təlim məşqlərindən istifadə olunur. Bu tip tapşırıqlar ənənəvi xarakter daşıyır:

- uyğunluq, məsələn, söz və onun tərifləri və ya fel / sifət + isim, ön söz və s.;
- boşluqları doldurmaq;
- cümlələrin tamamlanması;
- əvəzetmə və s.

Demək olar ki, bütün müasir dərslərdə lüğəti möhkəmləndirmək üçün çoxsaylı tapşırıqlar verilmişdir. Lazım gələrsə, müəllim özü belə məşqləri etməkdə çox çətinlik çəkməyəcək.

Bundan əlavə, tələbələrə lüğətlərdə verilən cümlələrə bənzər müstəqil cümlələr qurmaq tapşırığı verilə bilər. Təlimlərin bir hissəsi ev tapşırığı şəklində də verilə bilər.

Təqdim olunan lüğətin daha da möhkəmləndirilməsi üçün məşqlər.

Söz ehtiyatının daha da möhkəmləndirilməsi işi adətən növbəti dərstdə aparılır. Bu mərhələdə müəllim nitq fəaliyyətinin həm reseptiv növlərində (oxumaq və dinləmək), həm də məhsuldar növlərdə (yazı və nitq) yeni lüğətdən istifadə verdişlərinin öyrənilməsinə yönəlmiş şagirdlərin fəaliyyətini təşkil etməlidir. Bu tapşırıqlar dərslərdə verilir və ya müəllim lazımi tapşırıqları başqa mənbələrdən (əsasən internetdən) seçir. Təqdimat zamanı lüğətin ilkin və sonrakı konsolidasiyası üçün tapşırıqlar seçərkən məntiqi ardıcılığa riayət etmək vacibdir. Məsələn:

1. Əgər yeni lüğətin təqdimatı mərhələsində şagirdlər müəyyən mətni oxuyurlarsa, növbəti dərstdə bu mətnlə işləməyə davam etmək məntiqi olar. Tələbələrin nitqində yeni lüğətdən istifadəni öyrənmək üçün onlara bu mətnin açar sözlərlə qısa / ətraflı izahını tərtib etmək tapşırığı verilir. İstifadə olunan açar sözlər əvvəlki dərstdə təqdim olunan sözlərdir.

2. Reklamlar, səyahət broşürləri və müxtəlif təhsil müəssisələri haqqında məlumat olan bukletlərlə işləmək üçün biz bir sıra kommunikativ tapşırıqlar yaratmaq lazımdır:

yeni lüğətdən istifadə etməklə belə reklam, kitabça və ya broşür tərtib etmək üçün mətn yazmaq; əlavə məlumat üçün məktub, elektron poçt sorğusu yazmaq; konkret vəziyyət üçün dialoq qurmaq. Eyni zamanda, tələbələrə dialoqa baxmaq və

ya oxumaq, diaqram çəkmək və ya vəziyyəti ətraflı müzakirə etmək imkanı verilir, bunun əsasında onlar öz dialoqlarını qura bilirlər. Yeni lüğətdən istifadə edərək mövzu ilə bağlı təqdimat hazırlamaq kimi tapşırıqlar vermək lazımdır.

3. İdiomları öyrənərkən ənənəvi tapşırıqlar verilmiş ingilis idiomlarının digər bildikləri bir dildə ekvivalentlərini tapmaq və sonra onların mənasının açıqlandığı mini-hekayə yazmaq və bunu edərkən hər bir cütə və ya qrupa müxtəlif deyimlərdən istifadə edərək hekayə tərtib etmək tapşırığı vermək.

Lüğətin mənimsənilməsinə nəzarət təhsil prosesinin tərkib hissəsidir. Üç qrupun leksik testlərindən istifadə etməliyik:

1. Orfoqrafiya və söz əmələ gətirmə bacarıqlarını yoxlamaq, sözlərin mənasını bilmək, onları fərqləndirmək və ya birləşdirmək üçün leksik testlər. Bu qrupun testlərini hazırlayarkən təqdim olunan lüğətin təqdimatı və ilkin konsolidasiyası üçün istifadə olunanlara bənzər tapşırıqlardan istifadə edirik. Test tapşırıqlarına nümunələrdən, yazışmaların qurulması üçün tapşırıqlar; boşluqları doldurmaq; transformasiya, təkrar ifadə; verilmiş sözün arzu olunan formaya salınması (söz əmələ gəlməsi); səhvlərin düzəldilməsi; müxtəlif növ diktalar göstərmək olar.

2. Kommunikativ vəziyyətdə lüğətin tətbiqi qabiliyyətinə nəzarət üçün testlər. Bu testlərə nümunələr: formaların, anketlərin doldurulması; dialoqlarda lazımi ifadələrin əvəzlənməsi; mətnlərdə təsvir olunan göstəriş və ya hadisələrdən sonra hərəkətlərin ardıcılığının bərpası; cümlə hissələrinin korrelyasiyası; düzgün məlumat tapmaq; suallara cavab vermək və s.

3. Ayrı bir qrupda rus dilindən ingilis dilinə tərcümə üçün tapşırıqlar seçdik. Tələbələrə belə tapşırıqlar təklif oluna bilər: düzgün tərcümənin seçilməsi; qismən tərcümə; cümlələrin / mətnin rus dilindən ingilis dilinə tam tərcüməsi. Qeyd etmək lazımdır ki, öyrənilən lüğətin təkrarı və onun möhkəmlənməsinə nəzarət müntəzəm xarakter daşmalıdır. Leksik test, bir qayda olaraq, dərsin yalnız kiçik bir hissəsini əhatə edir. Bu, dərsin əvvəlində ev tapşırığını yoxlamaq üçün qısa test ola bilər və ya müəyyən söz qrupunun birləşməsinə yoxlamaq üçün mətni dinlədikdən və ya oxuduqdan sonra aparılır.

Araşdırmalar zamanı məktəblərdə və universitetlərdə ingilis dili dərslərində müəllimlərin yaşadıkları problemlərə dair yeni anlayışlar, problemlər və mümkün həll yollarını kəşf edilməsi davam edir.

Birincisi, əksər təhsil müəssisələrində ikinci dil lüğətində çatışmazlıq var və müəllimlərin birbaşa təlim üçün məhdud vaxtı var. Bu baxımdan, müəllimlərin məktəb günü ərzində, eləcə də məktəbdə və məktəbdənkənar şəraitdə söz mənasını inkişaf etdirən və gücləndirən bir çox üsullarla şagirdləri lüğətə sövq etmək üçün yaradıcı üsullar inkişaf etdirmələri vacibdir. Bu, tələbələrə yeni sözlər və ya lüğət dərindən kənarda əvvəllər öyrədilmiş sözləri dinləməyə həvəsləndirən texnologiya, əlavə oxu mətnləri və oyunlar vasitəsilə edilə bilər; hədəf lüğəti göstərmək üçün söz divarlarından da istifadə etmək olar. İkincisi, bəzi müəllimlər diqqətini lüğəti inkişaf etdirməyə və ya geniş mütaliyəyə yönəltməyi seçməkdə çətinlik çəkirlər. Şagirdlərin effektiv oxumaq üçün kifayət qədər lüğət ehtiyatına ehtiyacı var, eyni zamanda

geniş oxu kifayət qədər söz ehtiyatına yiyələnmək üçün zəruri komponentdir. Biri bir-birinə zidd deyil, digərini dəstəkləməli və tamamlamalıdır. Lakin ingilis dilini öyrənənlərin sözlərin genişliyi və dərinliyi haqqında geniş biliyə sahib olmasının vacibliyini bilmək zəruridir. İngilis dili müəllimləri həmişə yadda saxlamalıdırlar ki, onların tələbələri ingilis dili biliklərini hələ akademik məqsədlər üçün dərs zamanı ingilis dilində qarşılaşdıqları bütün şifahi və yazılı məlumatları anlaya biləcək səviyyəyə çatdırmayıblar, buna görə də effektiv lüğət tədris strategiyalarının istifadəsi əhəmiyyətlidir. Həmçinin, dil üzvi bir varlıqdır və daim dəyişən bir məfhumdur.

Son onillikdə xarici dillərin tədrisi metodologiyasında dil sərəştəsinin leksik komponentinə böyük diqqət yetirilir ki, bu da dilin təbiətinin və onun leksik vahidlərdəki rolunun yenidən nəzərdən keçirilməsi ilə izah olunur. Məsələn, bəzi müasirlər linqvistik vahidlərin nəzərdən keçirilməsinə struktur yanaşmanı rədd edirlər, buna görə leksikon qrammatik strukturlarla doldurulur və onun mənimsənilməsi çox say tələb etmir. Son illərin nəşrlərində müxtəlif tədqiqatlarda leksik vahidlər, leksik söz birləşmələri, yığma vahidlər, mürəkkəb formalar, çox söz yığınları adlandırılan dil vahidlərinə maraq artmışdır. Bu səbəbdən, yeni təhsil standartlarına keçid zamanı humanist dəyərlərin və əməkdaşlıq sistemlərinin formalaşmasını təmin edən innovativ tipli dil müəllimləri üçün təlim proqramı həyata keçirilməli olan pedaqoji təhsilin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Müasir müəllim xarici dillərdə mədəniyyətlərarası ünsiyyəti həyata keçirməkdə sərbəst olmalı, mədəniyyətlərarası dialoqun həyata keçirilməsinə hazırlığı formalaşdırmaq üçün bunu tələbələrinə səmərəli şəkildə öyrətməli, bir sözlə, xarici dili öyrətmək üçün kommunikativ bacarığa və yüksək peşəkar sərəştəyə malik olmalıdır.

Həmçinin, təhlil; modelləşdirmə; müşahidə; ümumiləşdirmə metodu; monoqrafiya və məqalələrin təhlili kimi müxtəlif metodlardan istifadə etməlidir.

İSTİFADƏ EDİLƏN ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Techniques and Principles in Language Teaching, Larsen-Freeman, D. (2000) Oxford University Press
2. Teacher's in-class decisions to depart from their lesson plans, Bailey K. (1996)
3. Developing Curriculum, Nicholls A.H. (1972)
4. Curriculum Development in Language Teaching, Richards J.C. (2000)
5. Zwiers, J. Building academic language / J. Zwiers. – [w.p.]: Newark International Reading Association, 2008.

Rəyçi- dos.Vəliyeva Nərmənə Səməd